
ПРОЦЕСИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 338 : 330.341

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ В ЕКОНОМІЦІ

Васильєв О.В., доктор економічних наук., професор

Німкович А.І., аспірант

Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця

У статті висвітлюється поняття доданої вартості та її формування в галузевій структурі економіки. Визначається важливість обсягу доданої вартості для економіки, роль та вплив інновацій на формування доданої вартості в економіці.

Ключові слова: додана вартість, інновації, економіка, галузева структура, інвестиції.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку світової економіки до пріоритетних завдань більшості країн світу належать забезпечення достатнього рівня конкурентоспроможності економіки, досягнення сталого економічного розвитку держави, становлення інноваційної економіки. Модернізація та впровадження прогресивної моделі розвитку економіки забезпечуються досить повільно і фактично сучасну економіку України інноваційною назвати не можна. Тому модернізація у контексті становлення розвиненої конкурентоспроможної держави є актуальною науково-практичною проблемою, яка потребує дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика інновацій та забезпечення національної конкурентоспроможності через збільшення частки доданої вартості досліджена у працях В. Андрійчука, В. Бойка, В. Гейця, М. Кондратьєва, А. Чухна, Й. Шумпетер та інших.

Метою статті є виявлення важливості інноваційної складової для збільшення доданої вартості в економіці.

Основні результати дослідження. Економічне зростання залежить від доданої вартості, яка створюється в економічній системі. Додана вартість формує основу національного багатства, яке є базисом економіки розвитку держави, територіальних громад, підприємств, сім'ї і людини. Для забезпечення ефективного функціонування економіки держави слід забезпечити політику розвитку, яка формувала б умови для продукування доданої вартості. Саме такі умови в першу чергу формуються завдяки широкому поширенню та реалізації інновацій в економічній системі.

Згідно з Оксфордським словником, додана вартість – це сума, на яку збільшується вартість продукту на кожному етапі його виробництва, за винятком початкових витрат [1].

Додана вартість на рівні підприємств визначається як різниця між вартістю продукції та вартістю засобів виробництва, або це вартість, що додається в процесі виробництва товарів до вартості сировини, матеріалів, палива на кожній стадії руху товару від виробника до споживача.

Екстраполюючи поняття доданої вартості на життєдіяльність територіальних громад (основу економіки країни), засвідчимо, що територіальна громада теж є продуцентом доданої вартості. Говорячи про валовий регіональний продукт як сукупний обсяг доданої вартості, ідеться саме про додану вартість, яка продукується територіальними громадами. Процес створення доданої вартості територіальною громадою відобразимо з позиції економічної аксіології, наголошуючи на тому, що первинною (абсолютною) доданою вартістю є створювана цінність, яка може забезпечити корисність для людини і громади, а економічною доданою вартістю є капіталізована цінність.

Галузева структура світової економіки протягом 2000-2014 рр. залишалась майже незмінною. Найбільшу частку у валовій доданій вартості світової економіки становить сфера послуг – близько 66%, промисловість і сільське господарство становили 29% і 4% відповідно. Найбільш високий рівень розвитку сфери послуг притаманний економічно розвиненим країнам, частка послуг у валовій доданій вартості яких становила 74%. У країнах із перехідною економікою та країнах, що розвиваються, цей показник значно нижчий – відповідно 58% і 51% [2].

Тож, проведемо порівняння галузевої структури економіки України за доданою вартістю з деякими країнами, а потім проаналізуємо зв'язок наявної структури з обсягами й особливостями інвестицій в інновації в кожній із сфер (таблиця 1). Для різностороннього аналізу доцільно взяти з країн постсоціалістичної трансформації Російську Федерацію, з країн зі швидко зростаючою економікою – Китай, з країн-економічних лідерів – США, Японію та Швецію. Саме таке виокремлення країн можна пояснити наявністю достовірних і зіставних даних, а також прийнятими універсальними підходами до систематизації країн світу.

Таблиця 1. Галузева структура національної економіки деяких країн упродовж 2000-2014 рр.

Показник	Україна		Російська Федерація		Китай		США		Японія		Швеція	
	2000 р.	2014 р.	2000 р.	2014 р.	2000 р.	2014 р.	2000 р.	2014р.	2000 р.	2014 р.	2000 р.	2014 р.
Послуги, %	45,5	62,7	53,9	59,3	39,0	43,2	76,0	78,1	67,2	71,3	69,1	71,5
Промисловість, %	37,6	29,5	39,3	36,7	45,9	46,8	23,1	20,9	31,1	27,3	28,8	26,6
Сільське господарство, %	16,9	7,8	6,8	4,0	15,1	10,1	0,9	1,0	1,7	1,4	2,1	1,9
Валова додана вартість, %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Результати порівняння галузевої структури вітчизняної економіки та економіки Росії свідчать, що частка послуг у валовій доданій вартості української економіки незначним чином перевищує аналогічний показник російської економіки; частка сільського

господарства в Україні майже удвічі перевищує аналогічний показник економіки Росії і це зрозуміло, адже Україна має сприятливий клімат і географічне положення, родючі ґрунти та розвинуте сільське господарство, продукція якої забезпечує як Україну всім необхідним, так і йде на експорт. Натомість частка промисловості у валовій доданій вартості України є нижчою на 7,1%. Це може характеризуватись лиш тим, що на території Росії, як основної країни СНД, (своєрідного виробника для країн СНД) розташовані підприємства провідних світових компаній, які використовують сучасні технології і мають досить високу додану вартість. Попри це видобувні галузі (нафтохімічна та газова, алмазна тощо) мають низьку додану вартість і тому занижують загальний показник.

Щодо порівняльного аналізу з економікою Китаю, то ця економіка характеризується значно більшою часткою доданої вартості в промисловості (найбільший показник серед усіх країн в аналізі) та високою часткою сільського господарства у створенні доданої вартості. Дані Китаю досить схожі на показники економіки України у 2000 році. Не можна сказати, що це погано, але просто характеризує економіку Китаю в першу чергу як індустріальну, адже саме туди вливаються основні інвестиційні потоки та впроваджуються інновації. А щодо української економіки, то вона вже має перехідний характер і це, можливо, спричинене тим, що досить мало впроваджується інновації та інноваційних систем, як в сільське господарство, так і в промисловість.

Частка сільського господарства у валовій доданій вартості України у 2014 р. становила 7,8%, тоді як у розвинених країн цей показник становить до 2%, а частка послуг залишається недостатньо високою. Частка промисловості у структурі вітчизняної економіки дещо перевищує аналогічний показник у розвинених країнах. Загалом динаміка формування валової доданої вартості в Україні свідчить, що впродовж 2000-2014 рр. суттєво знизилася частка промисловості та у 2,2 рази знизилася питома вага сільського господарства. Натомість частка сфери послуг збільшилась у 1,4 рази. Таким чином, можна стверджувати, що такі зрушення у галузевій структурі української економіки відповідають світовим тенденціям і є характерними для країн із перехідною економікою. Проте процес наближення галузевої структури вітчизняної економіки до пропорцій, притаманних конкурентоспроможним розвинутим країнам світу, відбувається досить повільно, що пояснюється рядом чинників.

Зазвичай скорочення питомої ваги реального сектора економіки має супроводжуватися суттєвим зростанням продуктивності праці на основі впровадження інноваційних технологій, проте в Україні така тенденція не спостерігається. Наприклад, продуктивність праці на підприємствах легкої промисловості України у 7 разів нижча, ніж у Китаї. До певної міри відсутність вагомих структурних зрушень у напрямі забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної економіки пояснюється низьким рівнем розвитку інноваційної діяльності, що зумовлено такими чинниками:

а) загальний низький рівень інноваційної активності промислових підприємств (у 2012 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалися 16,2% загальної кількості промислових підприємств; упровадження інновацій здійснили 12,8% підприємств);

б) незначні обсяги реалізованої інноваційної продукції (частка інноваційної продукції в загальному обсягу реалізованої промислової продукції у 2012 р. становила лише 3,8%);

в) недостатнє фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств (14333,9 млн. грн. у 2012 р.);

г) нераціональний розподіл коштів на інновації (найбільша частка інноваційних витрат у 2012 р. була спрямована на придбання машин і обладнання – 73,2%,

тоді як на дослідження, розробку та придбання нових технологій, а також на інші витрати в рамках цієї групи витрачалося значно менше коштів – відповідно 7,5%, 2,3% та 17%) [3].

Слід зазначити, що в українській економіці протягом 2000-2014 рр. у загальному обсязі випуску скоротилася частка переробної промисловості – з 35,7% у 2000 р. до 33,8% у 2014 р., а у валовій доданій вартості – з 19,7% до 14,3%. Разом з тим збільшилася частка добувної промисловості у загальному обсязі випуску – з 4,8% у 2000 р. до 5,4% у 2014 р. та у валовій доданій вартості з 4,5% до 7,5% [3]. Такі зміни були спровоковані тим, що у цей період зростає споживання енергоресурсів. Українська економіка характеризується досить високим рівнем енергоємності ВВП (під час світової фінансової кризи 2008-2010 рр. енергоємність ВВП України зросла ще на 7,3%). Цей показник в Україні, за оцінками компанії «Enerdata», є одним із найвищих серед країн світу, зокрема у 3,8 разів вищий, ніж у країнах Європейського союзу та у 1,4 рази – ніж у Росії [4, с.10]. Таким чином, наведені дані свідчать про те, що негативною тенденцією економіки України є орієнтованість на галузі, які є ресурсо- та енергоємними. Це підтверджує давно обгрунтовану науково та підтверджену практично потребу в забезпеченні орієнтованості вітчизняної економіки на поступове скорочення ресурсоемних галузей і зростання обсягів наукоємних інноваційних галузей. Адже світовим економічним досвідом не раз було доведено, що ресурсоемні галузі і відповідно така економіка загалом є дуже чутлива до коливання цін на світовому ринку ресурсів. Так, яскравим прикладом може бути модель російської економіки, яка тісно пов'язана з ціною у світі на енергоносії. І зараз, коли ціна впала за останні півтора роки в 4 рази зі 100 дол. США за барель нафти до 28 дол. США, то відповідно валюта, ділова активність, надходження до державного бюджету та багато інших загальноекономічних показників різко погіршились та послабились.

Негативні тенденції розвитку галузевої структури вітчизняної економіки спричиняються також і суттєвими відмінностями у рівні доходності окремих секторів і галузей економіки. Так, у сфері послуг найбільш доходними галузями є торгівля та послуги ремонту (у 2014 р. при частці 17,5% у виробництві валової доданої вартості частка у структурі валового доходу становила 26,7%) та фінансова діяльність (відповідно 5,5% та 7,7%). Досить високий рівень доходності притаманний готельно-ресторанній діяльності, проте її частка у структурі національної економіки є невисокою: 1,0% у виробництві валової доданої вартості та 1,3% у структурі валового доходу. Разом із тим низькоприбутковими галузями національної економіки залишаються сфера освіти (у 2014 р. частка у виробництві валової доданої вартості – 5,3%; частка у структурі валового доходу – 1,8%) і охорона здоров'я (3,9% та 0,3% відповідно), тобто ті види економічної діяльності, що впливають на формування визначальних засад конкурентоспроможності національної економіки [5 с. 13].

Тож, далеко не у всіх галузей економіки України є достатні фінансові ресурси для впровадження інноваційних технологій. На допомогу в цьому приходять територіальні громади. Так, більшість розвинених країн систему місцевого самоврядування і продукування доданої вартості сформували з використанням теорії вільної громади, за якою роль держави у продукуванні доданої вартості на рівні територіальної громади є не визначальною. Функції держави мають обмежені лише використанням тих ресурсів і виконанням тієї роботи, яку самостійно не може здійснювати територіальна громада, підприємство, людина. Водночас інноваційний процес передбачає самостійність суб'єкта – творця і реалізатора інновації. Держава як велика неповоротка корпорація є менш мобільною і оперативною щодо

створення і впровадження інновацій порівняно з невеликими компаніями чи громадами. У багатьох випадках забезпечити раціональне й ефективне продукування доданої вартості держава сама не може, оскільки не володіє точними знаннями про потреби громадян на конкретній території, а також ресурсні можливості та їх обмеження. Відповідно формується ризик, що внаслідок затраченої праці не буде забезпечена корисність її результатів.

Ефективна діяльність територіальної громади формує середовище і стимули для продукування інновацій, сама громада може стати суб'єктом інноваційного процесу, а також суб'єктом підприємництва. У цьому випадку розуміємо запропоноване Й. Шумпетером визначення підприємця як гравця, який створює інновацію [6 с. 189]. Щоб створити інновацію (як відносну економічну додану вартість), винахід потрібно довести до комерційного використання. Найоптимальніше здійснювати комерціалізацію винаходу (приймати рішення про комерціалізацію) саме власнику. Тому якщо таким власником є держава, то таке рішення обов'язково буде пов'язане з надмірними трансакційними витратами.

Висновки. Слід зазначити, що у наш час країнами-лідерами за показниками економічного та соціального розвитку є держави, які забезпечують формування ефективної галузевої структури економіки, орієнтованої на інноваційну модель. Зміни у галузевій структурі національної економіки України характеризуються як позитивними, так і негативними тенденціями. Тому, узагальнюючи наведені у статті дані про галузеву структуру економіки провідних країн світу та вітчизняної економіки, зазначимо:

1) досвід провідних країн переконливо свідчить про те, що в Україні має бути забезпечено поступовий перехід до інноваційної орієнтованої моделі розвитку економіки, якій, окрім іншого, притаманна висока частка сфери послуг у валовій доданій вартості;

2) забезпечення зростання сфери послуг в Україні необхідно супроводжувати підвищенням їхньої якості відповідно до рівня розвинутих країн, а також поступовим зростанням питомої ваги соціально орієнтованих послуг у структурі валової доданої вартості – освіти та охорони здоров'я, які відіграють важливу роль у формуванні національної конкурентоспроможності;

3) у галузевій структурі економіки України важливим є забезпечення поступового скорочення ресурсоємних галузей і нарощування обсягів наукомістких галузей;

4) в управлінні інноваційною системою на оперативному рівні мають бути залучені територіальні громади, їм слід передати відповідні ресурси для ефективного та швидкого реагування на зміни як всередині економіки України, так і в глобалізаційній системі.

Література

1. Oxford Dictionary. Definition of Value Added [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/value-added>.
2. GDP by type of expenditure and Value Added by kind of economic activity, annual, 1970-2010 : офіц. веб-сайт United Nations Conference on Trade and Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=95>.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Павлюк А.П. Структурні перетворення в Україні : передумови модернізації економіки / А.П. Павлюк, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська [та ін.] ; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2012. – 104 с.
5. Модернізація України – наш стратегічний вибір : щорічне Послання Президента України до ВРУ. – К. : НІСД, 2011. – 416 с.

6. Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредиты, проценты и циклы конъюнктуры) / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.
7. Гурняк І.Л. Додана вартість як базис економічного розвитку територіальних громад / І.Л. Гурняк, О.І. Дацко, О.І. Яремчук // Регіональна економіка. – 2015. – №1.
8. Білоброва Т.О. Галузева структура економіки як передумова формування національної конкурентоспроможності : міжкраїнові порівняння / Т.О. Білоброва, Н.Г. Базавлук // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі.– 2012. – № 3 (54).
9. Дяченко М.І. Управлінські інновації як основа інноваційного розвитку організації / М.І. Дяченко // Стратегія економічного розвитку України : зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 2009. – Вип. 24-25. – С. 37-41.
10. Сафина Л.А. Исследование значимости инвестиций в инновационную деятельность компании при управлении, ориентированном на стоимость / Л.А. Сафина // В мире научных открытий. – 2010. – №1(07) – С. 82-86.
11. Грідчина М.В. Про додану вартість як показник результатів діяльності сучасних корпорацій / М.В. Грідчина // Наукові праці МАУП. – 2013. – Ввип. 1(36). – С. 126-129.

References

1. Oxford Dictionary. Definition of Value Added. Retrieved from <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/value-added>.
2. GDP by type of expenditure and Value Added by kind of economic activity, annual, 1970-2010. Retrieved from <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=95>.
3. State Statistics Service of Ukraine (Official site). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Pavlyuk, A., & Pokryshka, D., & Belinska, Ya. (2012). Structural transformations in Ukraine: preconditions of economic modernization. K. : NISD.
5. Modernization of Ukraine – our strategic choice : Annual Message of President of Ukraine to the Verkhovna Rada (2011). K. : NISD.
6. Schumpeter, J. (1982). Theory of economic development (the study of business profits, capital, credit, interest conditions and cycles). Moscow : Progress Publishers.
7. Hurnyak, I., & Datsko, O., & Yaremchuk, O. (2015) Added value as a basis of economic development of local communities. Rehional'na ekonomika (Regional Economics), 1 (in Ukr.).
8. Bilobrova, T., & Bazavluk, N. (2012). Branch structure of the economy as a prerequisite for the formation of national competitiveness: between countries comparison. Naukovyy visnyk Poltavs'koho universytetu ekonomiky i torhivli (Scientific bulletin Poltava University of Economics and Trade), 3(54) (in Ukr.).
9. Diachenko, M. (2010). Management innovations as the basis of innovation development of the enterprise. Strategii ekonomichnogo rozvytku Ukrainy (Economical development strategy of Ukraine) : scientific works, 24-25, 37-41 (in Ukr.).
10. Safina, L. (2010). Research of significance of the investments in the innovation activity of the enterprise while the cost-oriented management. V mire nauchnyh otkrytii (In the world of science researches), 1(07), 82-86 (in Rus.).
11. Hridchina, M. (2013). On value added tax as an indicator of the performance of modern corporations. Naukovi pratsi MAUP (Scientific papers MAUP), 1(36), 126-129 (in Ukr.).

Стаття надійшла до редакції 27.11.2015.